

Utviklingen på arbeidsmarkedet

SAMMENDRAG

Flere år med synkende ledighet ble avløst av et kraftig omslag på arbeidsmarkedet i fjor høst. I perioden fra oktober i fjor til april i år har den registrerte ledigheten økt med omtrent 27 000 personer, justert for vanlige sesongvariasjoner, og ledighetsveksten har de siste månedene vært sterkere enn omslaget vi hadde på arbeidsmarkedet på slutten av 80-tallet.

I likhet med tidligere nedgangskonjunkturer er det særlig blant de yngre at ledigheten øker sterkt. Bygge- og anleggsarbeid, samt industri, er fremdeles de to yrkesgruppene som har den sterkeste veksten i antallet ledige. Her har ledigheten økt med henholdsvis 221 og 133 prosent i løpet av det siste året.

Konjunkturuomslaget i norsk økonomi har gitt noe ulik ledighetsutvikling i fylkene i Norge. Det er særlig fylker med mange eksportorienterte bedrifter som nå merker tilbakegangen med en sterk vekst i antall ledige, slik som Oppland, Vestfold og Sogn og Fjordane.

Blant arbeidsinnvandrerne har det vært en særskilt høy vekst i ledigheten det siste året. En viktig grunn til dette er den sterke arbeidsinnvandringen de siste årene og at mange av disse jobber innenfor de næringene som har hatt den sterkeste nedgangen i aktivitetsnivået. Tilstrømmingen av nye arbeidsinnvandrere har imidlertid avtatt en del den siste tiden, noe som har sammenheng med den sterke nedgangen i etterspørselen etter arbeidskraft.

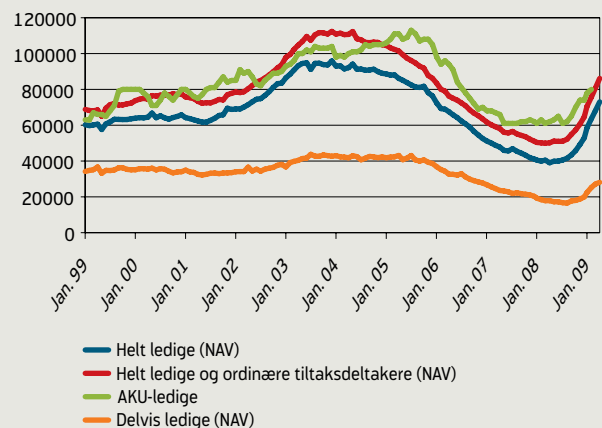
For en liten og åpen økonomi som den norske har utviklingen internasjonalt avgjørende betydning. Når verden er inne i etterkrigstidens sterkeste økonomiske tilbakeslag, påvirker dette også utviklingen i Norge. Antallet ledige stillinger har gått sterkt tilbake det siste halvannet året og fallet i sysselsettingsforventningene i NAVs bedriftsundersøkelse er rekordhøyt. Nedgangen i etterspørselen etter arbeidskraft er med andre ord betydelig, og vil mest sannsynlig føre til lavere sysselsetting. NAV anslår at sysselsettingen vil falle med 70 000 personer mellom 2008 og 2010. Den registrerte ledigheten ventes å øke fra 42 600 i 2008 til 80 000 i 2009, og videre til 115 000 i gjennomsnitt i 2010. Dette innebærer at det vil være om lag 105 000 ledige ved årskiftet.

STERKERE LEDIGHETSVEKST ENN PÅ SLUTTEN AV 80-TALLET

Etter flere år med sterkt fallende arbeidsledighet, kom det et kraftig omslag på arbeidsmarkedet i fjor høst. Fra rundt årsskiftet 2003/2004 og fram til i fjor sommer ble arbeidsledigheten mer enn halvert. Siden i fjor høst har imidlertid ledigheten vært sterkt økende og i april var antallet ledige på 72 700, noe som tilsvarer en vekst i ledigheten på 34 000 sammenlignet med samme måned i fjor. Fra oktober i fjor til april i år har antallet ledige steget med 27 200, justert for vanlig sesongvariasjoner, og ledigheten er nå tilbake på det samme nivået som rundt årsskiftet 2005/2006. Den registrerte ledigheten har de siste månedene steget noe sterkere enn AKU-ledigheten. En viktig årsak til dette er at helt permitterte med en varighet inntil tre måneder regnes som sysselsatt i AKU.

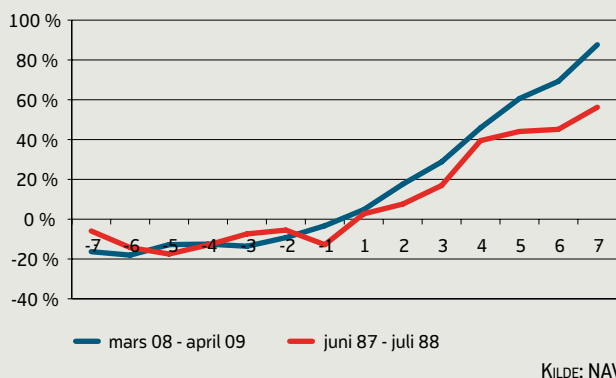
Vi må over 20 år tilbake i tid for å finne sist gang ledighetsveksten var noe i nærheten av det vi opplever nå, se figur 2, og vi ser også at utviklingen forut for omslaget var nokså lik. Også den gang hadde vi en sterk nedgang i ledigheten i tiden før omslaget på arbeidsmarkedet. I perioden fra 1984 til 1987 ble antallet ledige redusert med 51 prosent, mens reduksjonen var på 49 prosent fra 2005 til 2008.

Figur 1:
Utviklingen i antall registrerte ledige, summen av registrerte ledige og ordinære tiltaksdeltakere, registrerte delvis ledige og arbeidsledige målt ved SSBs Arbeidskraftundersøkelse. Sesongjusterte tall. Januar 1999 – april 2009.

KILDE: NAV OG SSB

Figur 2:
Prosentvis endring i antall helt ledige fra året før i periodene juni 1987 – juli 1988 og mars 2008 – april 2009. Sju måneder før og etter at ledigheten begynte å stige.

HØYEST LEDIGHET BLANT UNGE VOKSNE

Ved utgangen av april 2009 var det 11 400 personer som var registrert som helt ledige i aldersgruppen 20-24 år, og 11 000 i aldersgruppen 25-29 år. Til sammen utgjør disse unge om lag en tredel av alle helt ledige. Sammenliknet med ett år tidligere, er det personer mellom 20-24 år og 25-29 år som har den største økningen i ledigheten både i absolutte tall og prosentandel av de ledige. Disse to aldersgruppene har nå de høyeste ledighetsratene på henholdsvis 5,2 og 4,3 prosent av arbeidsstyrken.

Det er vanlig at unge arbeidssøkere med liten eller ingen yrkeserfaring rammes hardere av økt ledighet under nedgangskonjunkturer. Denne tendensen observeres også i EU-landene. AKU-tallene¹ viser en enda høyere ledighetsrate for unge voksne enn de registrerte tallene. Dette skyldes at færre unge voksne har opparbeidet seg dagpengerettigheter, og derfor i større grad lar være å registrere seg hos NAV.

Fordelt på kjønn er ledighetsraten for unge menn nesten dobbelt så høy som for kvinner. Mens kvinner mellom 20-24 år og 25-29 år har en ledighetsrate på henholdsvis 3,1 og 3,0 prosent, er ledigheten for menn i de samme aldersgruppene på 7,1 og 5,4 prosent. De samme trekkene ser vi for de øvrige aldersgruppene, og det henger sammen med at flere menn enn kvinner arbeider i de mest konjunkturutsatte bransjene, som industri og bygge- og anleggsnæringen.

¹ I følge tall fra SSBs arbeidskraftundersøkelse (AKU), var ledighetsrate for aldersgruppen 15-24 år på 8,7 % i 1. kvartal 2009.

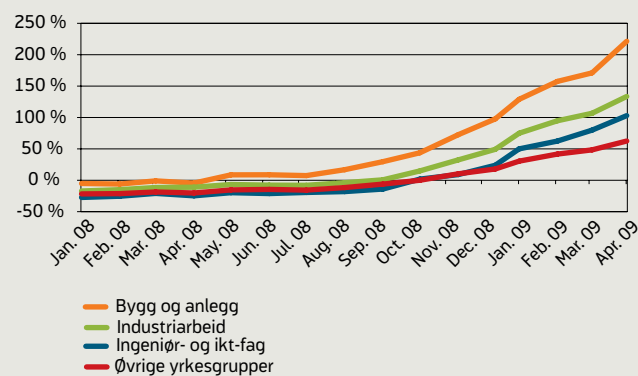
Når vi ser på arbeidssøkervarigheten til de helt ledige, tyder denne på at det er høy innstrømming til arbeidsledigheten blant unge voksne. Om lag halvparten av de helt ledige mellom 20–29 år i april 2009 har vært registrert som arbeidssøker hos NAV under 13 uker. Tilsvarende andel for gruppene 30 år og over var i april 40 prosent. Den lave arbeidssøkervarigheten blant unge kan i noen grad skyldes at de som ikke har rett til dagpenger slutter å registrere seg etter en stund hvis det tar lang tid å skaffe seg arbeid.

STERK ØKNING I LEDIGHETEN INNEN BYGG OG ANLEGG OG INDUSTRI

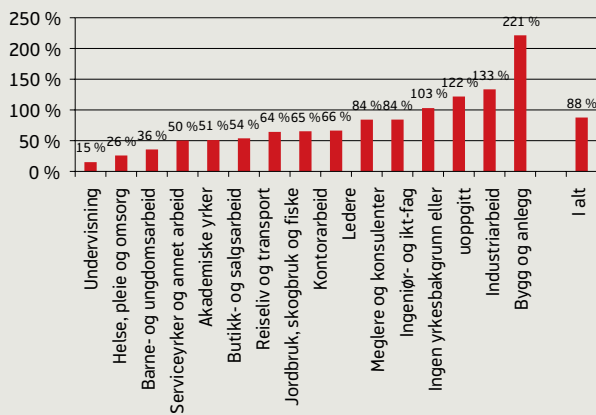
Det har i løpet av det siste året vært en vekst i ledigheten innenfor samtlige yrkesgrupper. Størst har veksten vært blant bygge- og anleggsarbeidere og industriarbeidere. Den sterke økningen i ledigheten i den førstnevnte gruppen kommer i kjølvannet av en betydelig reduksjon i aktivitetsnivået innen bygge- og anleggsnæringen. Fra toppnivået i januar/februar 2007 til samme periode i år er antallet igangsatte boligprosjekt redusert med 36 prosent, ifølge tall fra SSB. For bygg til næringsformål startet nedgangen noe senere enn for boligbygg, men også her er aktiviteten betydelig redusert det siste året.

Det var 133 prosent flere ledige innenfor industriarbeid i april i år sammenliknet med samme måned i fjor. Støpere, sveisere, platearbeidere, samt prosess- og maskinoperatører er de to undergruppene som har sterkest vekst i ledigheten innenfor industriarbeid det siste året. Innenfor disse to yrkesgruppene økte ledigheten med henholdsvis 250 og 204 prosent. Næringsmiddelarbeid har hatt den klart minste ledighetsveksten innenfor industrien.

Figur 3:
Årsendring i antall helt ledige for utvalgte yrkesgrupper. Januar 2008-april 2009.

Figur 4:
Prosentvis endring i antall registrerte ledige etter yrkesbakgrunn. April 2008 – april 2009.

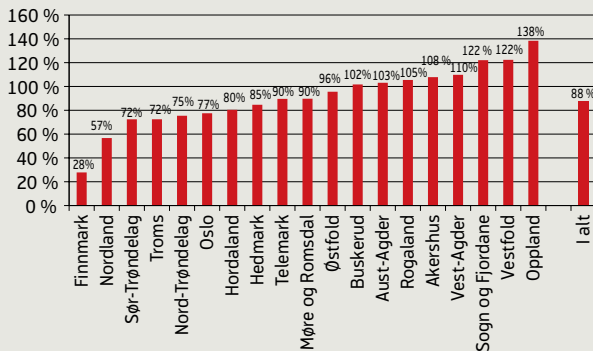
KILDE: NAV

Også innenfor ingeniør- og ikt-fag har antallet ledige økt kraftig det siste året. Her er imidlertid ledigheten fortsatt svært lav, med kun 1,2 prosent av arbeidsstyrken. Innenfor offentlig sektor er også ledigheten lav. For undervisningsyrker og helse-, pleie- og omsorgsykker er ledighetsnivået på henholdsvis 0,6 og 1,0 prosent.

LAVEST LEDIGHETSVEKST I NORD-NORGE

Det har i de fleste fylker vært en sterk vekst i ledigheten det siste året (se figur 4). I Finnmark og Nordland har

Figur 5:
Prosentvis endring i registrerte ledige etter fylke. April 2008 – april 2009.

KILDE: NAV

imidlertid ledighetsveksten vært relativt liten sammenlignet med de øvrige fylkene. Ulik ledighetsutvikling mellom fylkene henger i stor grad sammen med et ulikt næringsmønster. I de nordligste fylkene er det en høy andel offentlig ansatte og mange sysselsatte innenfor fiskeri-industrien som fremdeles går godt.

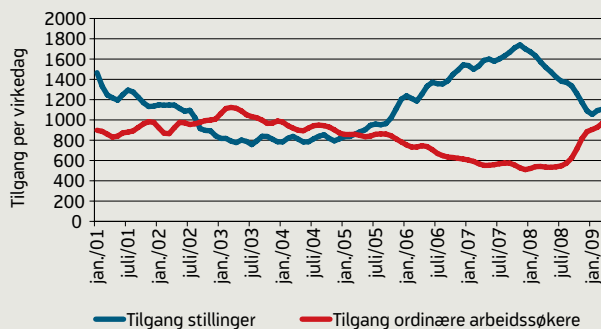
Oppland, Vestfold og Sogn og Fjordane er de tre fylkene som har hatt størst økning i ledigheten det siste året. Disse fylkene har mange sterkt konkurranseutsatte bedrifter, noe som gjør at ledigheten vil kunne variere noe mer her enn i mange andre fylker.

Den laveste ledigheten har nå Rogaland og Akershus med henholdsvis 1,9 og 2,1 prosent. Høyest ledighet har Finnmark med 4,0 og Oslo og Telemark, begge med 3,4 prosent.

STERK NEDGANG I ANTALL LEDIGE STILLINGER SIDEN SLUTTEN AV 2007

Siden slutten av 2007 har det vært en betydelig nedgang i antallet ledige stillinger, se figur 6. Fra toppnivået i november 2007 til april i år er antallet stillinger redusert med nærmere 40 prosent, når vi justerer for vanlige sesongvariasjoner. Den sterke nedgangen i antallet ledige stillinger siden slutten av 2007 bremses noe opp i begynnelsen av 2009. Trenden er likevel klart negativ, og tilgangen på ledige stillinger per virkedag er nå på samme nivå som den var høsten 2005.

Figur 6:
Tilgang ledige stillinger per virkedag. Stillinger utlyst i media, registrert av arbeidsgiver på nav.no eller meldt til NAV. Tilgang ordinære arbeidssøkere per virkedag. Sesongjusterte tall. Trend. Januar 2001- april 2009.

KILDE: NAV

I mars og april ble det utlyst 29 prosent færre stillinger sammenlignet med de samme månedene i fjor. Industriarbeid, meglere og konsulenter og ingeniør- og ikt-fag er de yrkesgruppene som har hatt den sterkeste nedgangen i denne perioden. Innenfor offentlig sektor holder etterspørselen etter arbeidskraft seg fortsatt oppe. Helse, pleie og omsorg og undervisning er de to yrkesgruppene som har hatt minst nedgang i stillingsutlysningene.

Tilgangen av ordinære arbeidssøkere har vokst svært sterkt siden i fjor sommer. I perioden september til desember økte tilgangen rekordraskt, og selv om veksttakten har dempet seg noe etter dette, er trenden fortsatt klart stigende. Bygg og anlegg og industri er fremdeles de to yrkesgruppene hvor veksten i tilgangen av nye ledige har vært sterkest.

STERK VEKST I LEDIGHETEN BLANT ARBEIDSINNVANDRERE

Ved utgangen av april var det 4 700 helt ledige fra de nye EU-landene (EU12)², en økning på 3 900 fra april i fjor. Den største gruppen er fra Polen, 3 700 av de helt ledige har polsk statsborgerskap, fulgt av Litauen og Latvia. Om lag 70 prosent av de ledige fra EU12 hadde dagpenger ved utgangen av april.

Halvparten av arbeidsinnvandrerne fra EU12 jobber i bygge- og anleggsnæringen eller industrien, i tillegg er 17 prosent registrert innen næringen formidling og utleie av arbeidskraft. En stor andel av disse er utleid til bedrifter innen bygg og anlegg eller industri. Dette er de to næringene som har hatt størst vekst i ledigheten det siste året, og når vi vet at mange av arbeidsinnvandrerne vil være blant de sist ansatte i sine bedrifter kan dette forklare hvorfor ledigheten har økt så mye for denne gruppen.

Også blant andre arbeidsinnvandrere øker ledigheten nå raskt. Utenom personer fra Polen er det svensker og tyskere som utgjør de to største gruppene av ledige. Det er nå 1 200 helt ledige fra Sverige og 700 helt ledige fra Tyskland i Norge, en økning på henholdsvis 700 og 500 personer i løpet av det siste året. Også blant disse har mange bakgrunn fra bygge- og anleggsarbeid eller industriarbeid, men ikke en like stor andel som blant polakker og litauere. Blant arbeidsinnvandrerne fra de gamle EU-landene har om lag to tredeler dagpenger, en noe lavere andel enn blant arbeidsinnvandrerne fra EU-12, men noe høyere enn for nordmenn hvor knappe 60 prosent av de helt ledige hadde dagpenger ved utgangen av april.

Det at ledigheten nå øker mye i Norge, både blant nord-

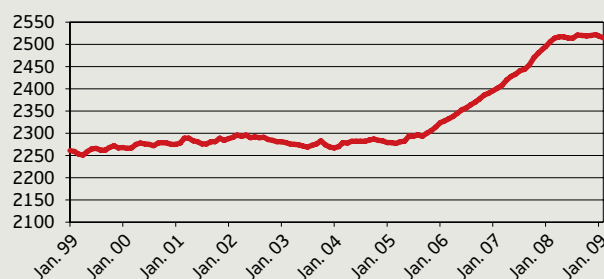
menn og arbeidsinnvandrere, ser også ut til å påvirke arbeidsinnvandringen. I årene etter EU-utvidelsen i 2004 har vi hatt en sterk vekst i arbeidsinnvandringen til Norge, som i stor grad er blitt drevet fram av en svært sterk etterspørselsvekst innenfor bygge- og anleggsnæringen og industrien. Gjennom 2008 gikk imidlertid veksten i antall arbeidsinnvandrere jevnt nedover. Det ble i løpet av 2008 gitt færre førstegangsarbeidstillatelser til personer fra EU12 enn i 2007, men til gjengjeld økte antall fornyelser, slik at det samlet sett ble gitt noe flere arbeidstillatelser i 2008 enn i 2007. For andre halvår 2008 var imidlertid veksten i fornyelsene mindre enn nedgangen i antall førstegangstillatelser, og dette har også vært tilfellet de første månedene 2009. Dette tyder på at det i år vil bli gitt færre arbeidstillatelser enn i 2008.

Antall personer med gyldig arbeidstillatelse er likevel høyere enn det var for ett år siden. Per 1. april hadde 61 900 personer fra EU12 gyldig arbeidstillatelse i Norge. Det er en økning på 10 prosent i forhold til samme tidspunkt i fjor. De siste årene har antallet gyldige arbeidstillatelser steget kraftig i månedene fra januar til april. I fjor var det 7 600 flere registrerte arbeidstillatelser 1. april enn 1. januar, og for to år siden 6 900. I år har derimot veksten vært mer moderat, slik at det i april i år bare er 1 100 flere gyldige tillatelser enn det var i januar.

FÆRRE SYSSELSATTE

I perioden fra mars 2005 til april 2008 ble det 240 000 flere sysselsatte i Norge, noe som er en rekordsterk sysselsettingsvekst. I denne perioden hadde vi en langvarig oppgangskonjunktur med høy etterspørsel etter arbeidskraft både fra privat sektor, ved blant annet bygge- og anleggs-

Figur 7:
Utvikling i sysselsettingen. Sesongjusterte tall, tre måneders glidende gjennomsnitt. Januar 1999– februar 2009.

KILDE: SSB

2 Med EU12 menes de 12 nyeste medlemslandene i EU. Det vil si Polen, Litauen, Slovakia, Latvia, Romania, Estland, Bulgaria, Tsjekkia, Ungarn, Slovenia, Malta og Kypros.

næringen, i industrien og innenfor varehandel, men også fra offentlig sektor, blant annet på grunn av barnehage-reformen og behov for flere folk innenfor helse-, pleie- og omsorgssektoren. Arbeidsledigheten ble i den samme peri-oden redusert med om lag 50 000 personer, samtidig som vi fikk en høyere yrkesdeltakelse og arbeidsinnvandringen fra de nye EU-landene steg svært raskt.

Vi er nå inne i en sterk nedgangskonjunktur både i Norge og internasjonalt, og ledigheten stiger svært raskt. Sysselsettingen har likevel fremdeles holdt seg relativt stabil i Norge, og var ved utgangen av februar på samme nivå som i april i fjor (se figur 7).

Fra 1. kvartal 2008 til 1. kvartal 2009 ble det 15 000 flere sysselsatte, noe som kommer av at det var en svært høy sysselsetningsvekst i starten av 2008. Det er innen helse- og sosialtjenester at sysselsettingen har økt mest det siste året. Her er det nå 29 000 flere sysselsatte enn det var for ett år siden. Samtidig har sysselsettingen gått ned innenfor blant annet undervisning, forretningsmessig tjenesteyting, industri og varehandel.

FLERE MOTTAR HELSERELATERTE YTELSER

I fjerde kvartal 2008 var sykefraværet på 7,0 prosent, en relativ økning på 1,7 prosent sammenlignet med fjerde kvartal 2007. Det er bare legemeldt sykefravær som har økt i denne perioden. Økningen i det legemeldte fraværet har vært størst innenfor bygge- og anleggsnæringen og hotell- og restaurantnæringen, og bare privat sektor (inkl. offentlig næringsvirksomhet) og fylkeskommunene har hatt en økning i fraværet. Sykefraværet økte også bare for menn, og mest i aldersgruppen 20-50 år. For kvinner over 45 år, samt kvinner og menn under 20 år, gikk sykefraværet ned.

Den svake økningen i sykefraværet som har vært hoved-tendensen siden 2005, fortsatte altså i 2008. Dette må sees i sammenheng med at sykefraværet vanligvis øker i konjunktur-oppganger, og at det er en tendens til at sykefraværet har om lag et års etterslep i forhold til utviklingen i ledigheten³. Når ledigheten nå øker, kan derfor sykefraværet etter hvert kunne gå noe ned. Imidlertid er det også andre faktorer som påvirker sykefraværet, slik som demografiske forhold og endringer i regelverket for sykepenger.

Ved utgangen av mars var det registrert 85 600 personer med nedsatt arbeidsevne⁴ hos NAV. Dette er en økning på 4 400 sammenlignet med samme tidspunkt i fjor. En del av økningen skyldes antagelig at flere mottakere av rehabili-

teringspenger og enkelte andre ytelser nå blir registrert som brukere med nedsatt arbeidsevne i saksbehandlings-systemet Arena enn det som var tilfellet for ett år siden. Noe av økningen kan antagelig også tilskrives konjunktur-nedgangen. Statistikken tyder på at både økt tilgang og redusert avgang har bidratt til økningen⁵. Redusert avgang kan henge sammen med at arbeidsmulighetene for personer med helseproblemer er spesielt konjunkturavhengig. Det vil derfor sannsynligvis være vanskeligere for denne gruppen å komme tilbake i arbeid under konjunktured-gangen vi nå opplever, enn det har vært under høykon-junkturen de siste årene. Av personer registrert med ned-satt funksjonsevne som sluttet å melde seg ved NAV i første kvartal i år, var det imidlertid en høyere andel som var kommet tilbake i arbeid enn det var i første kvartal i fjor.

Per 30. november 2008⁶ var det 339 200 personer som mottok uførepensjon eller tidsbegrenset uførestønad, en økning på 1,7 prosent fra desember 2007. Men mens antallet uføretrygdede har økt, har andelen av befolkningen i alderen 18-66 år som er uføretrygdet holdt seg stabil på 11 prosent siden utgangen av 2006. For kvinner har andelen økt svakt de siste to årene, mens den har gått litt ned for menn. For aldersgruppene under 50 år er uføreandelen stabil eller svakt økende. Andelen har derimot gått ned i alle aldersgrupper over 50 år, og særlig blant menn. Justert for demografiske endringer, har uføreandelen for befolkning-en som helhet dermed gått ned.

UTVIKLINGEN INTERNASJONALT

Situasjonen i bank- og finanssektoren er fremdeles preget av høy usikkerhet. Det Internasjonale pengefondets (IMF) siste rapport om den globale finansielle situasjon-en viser at de forventede tapene i finansinstitusjonene steg klart fra januar til april. Det er særlig utsikter til svakere makroøkonomisk utvikling som gjør at nedskriv-ningene av verdipapirene vil bli store. En sentral utford-ring for myndighetene i tiden framover vil derfor være å bryte den negative spiralen mellom real- og finans-økonomien ved å forhindre at bankene grunnet dårlig lønnsomhet reduserer utlånene i for stor grad. Kreditt-flyten på tvers av landegrensene er også noe IMF trekker fram som spesielt problematisk.

USA har siden slutten av 2007 vært inne i en resesjon. Statistikk over industriproduksjonen viser imidlertid at nedgangen har bremsset opp i de første månedene i år. I til-

3 Se «Sykefraværet og konjunktorene – hva vet vi om sammenhengen?» i Arbeid og velferd 4/2008.

4 Fra og med januar 2009 er begrepet «yrkeshemmede» erstattet av «personer med nedsatt arbeidsevne».

5 Avgangstallene produseres med tre måneders etterslep.

6 Pga. omlegging til nytt saksbehandlingssystem i desember 2008 er statistik-ken for 2008 per 30. november.

legg viser tall for arbeidsmarkedet at sysselsettingsnedgangen har avtatt i den siste tiden. Ulike næringslivsbarometre og utviklingen i konsumenttilliten indikerer at produksjonsfallet vil avta videre i tiden framover.

Når veksten i amerikansk økonomi er lav, får dette følger også for andre økonomier som eksporterer en stor del av det som produseres til USA. I Euro-sonen tiltok nedgangen i industriproduksjonen kraftig gjennom slutten av fjoråret, men har siden bremsset noe opp. I forhold til fjoråret, var nedgangen i industriproduksjonen på 20,2 prosent i mars i år. Det private konsumet utvikler seg også svakt, og statistikk for detaljhandelen viser foreløpig ingen tegn til at nedgangen ble dempet i første kvartal. Ulike næringslivsbarometre, ordrestatistikken og andre ledende konjunkturindikatorer indikerer imidlertid at produksjonsfallet vil avta i tiden framover.

Den sterke internasjonale nedgangen har også ført til en sterk tilbakegang i aktivitetsnivået i svensk økonomi. Industriproduksjonen har gått ned med 22,9 prosent i løpet av det siste året, og det er særlig innenfor den eksportorienterte delen av industrien at nedgangen er sterk. Årsveksten i sysselsettingen har som følge av den økonomiske tilbakegangen for første gang siden 2004 vært negativ, og ledighetsnivået (AKU) har i løpet av det siste året økt med 2,0 prosentpoeng til 8,3 prosent.

Internasjonale analysebyråer har gjennom det siste halvåret gjort kraftige nedjusteringer av prognosene for den økonomiske veksten framover. Både OECD og EU-kommisjonen anslår nå at veksten i bruttonasjonalproduktet i Euro-sonen vil bli på omtrent -4 prosent i 2009. I USA forventer de to institusjonene en nedgang i bruttonasjonalproduktet på henholdsvis -4 og -2,9 prosent. Begge institusjonene forventer at produksjonsbunnen vil passeres i løpet av det kommende året. Veksten i 2010 forventes å ta seg opp, men vil fortsatt være svært lav i begge økonomiene.

UTVIKLINGEN I NORGE

Det private konsumet har, etter å ha vokst sterkt i flere år, gått ned i løpet av det siste året. Tall for både varekonsumet og detaljhandelen viser at nedgangen tiltok i styrke gjennom slutten av fjoråret, men med en noe avdempet nedgang i begynnelsen av inneværende år. Dette bekreftes av tallene for nasjonalregnskapet som viser en svakere nedgang i privat konsum i løpet av 1.kvartal, enn i de tre foregående kvartalene. Det reduserte konsumet henger trolig tett sammen med at mange husholdninger har behov for å konsolidere sin gjeldssituasjon i en tid der framtidsutsiktene har blitt dystre.

En stor andel av det som produseres i Norge selges til utlandet. Den sterke internasjonale nedgangskonjunktoren

har ført til en kraftig reduksjon i etterspørselen for mange bedrifter. Ifølge nasjonalregnskapstall gikk eksporten ned med 4,7 prosent i første kvartal i år.

Bygg og anlegg var den næringen som tidligst merket en reduksjon i aktivitetsnivået. Den nedadgående trenden innenfor denne næringen viser foreløpig få tegn til å snu. Både tall for nasjonalregnskapet og statistikk for igangsettingen av nye bygg viser en sterk nedgang i boliginvesteringene på slutten av fjoråret og i begynnelsen av 2009. SSBs ordrestatistikk for bygge- og anleggsnæringen viser en sterk nedgang i ordretilgangen, noe som indikerer at aktivitetsnedgangen vil fortsette i den nærmeste tiden.

Industrien er, i likhet med bygg og anlegg, av de næringene som tidligst merket konjunkturomslaget. Her startet aktivitetsnedgangen på våren/sommeren i fjor og fallet har siden tiltatt i styrke i kjølvannet av finanskrisen og den kraftige nedgang i etterspørselen fra utlandet. Den internasjonale nedgangskonjunktoren har hittil fått størst innvirkning på produksjonen i metallindustrien, papir- og papirvareindustrien og produksjonen av kjemiske råvarer. Nedgangen kan imidlertid se ut til å ha avtatt noe på begynnelsen av inneværende år. I følge tall fra SSB, gikk industriproduksjonen ned med 2,9 fra 4. kvartal i fjor til 1. kvartal i år.

For å motvirke virkningene av finanskrisen og nedgangskonjunktoren, har regjeringen vedtatt ulike tiltak som skal styrke bankenes utlånskapasitet. I tillegg ble det iverksatt tiltak utover de ordinære budsjettene, som i første rekke skal øke den offentlige etterspørselen etter varer og tjenester. Det er ventet at mange av disse tiltakene først vil få full effekt på sysselsettingen utpå høsten. I revidert nasjonalbudsjett legger regjeringen opp til en ytterligere økning tilsvarende 9,5 milliarder kroner i budsjettperioden

UTVIKLINGEN FRAMOVER

Etter flere år med svært sterk vekst i norsk økonomi, snudde utviklingen i løpet av fjoråret. Nedgangen i makroøkonomien forsterket seg i kjølvannet av finanskrisen og det sterke tilbakeslaget i den globale økonomien. Aktivitetsnedgangen internasjonalt er nå den kraftigste siden andre verdenskrig og i flere land har ledigheten steget sterkt.

Flere konjunkturindikatorer peker nå i retning av at produksjonsfallet har avtatt den siste tiden og at bunnen snart kan være nådd. Blant annet ser konsumenttilliten i USA ut til å ha tatt seg noe opp, etter å ha falt til svært lave nivåer. Også ordreinngangen og næringslivsbarometre både i USA og Europa viser tegn til bedring.

Det er, til tross for tegn til at produksjonsbunnen snart kan være nådd, knyttet betydelig usikkerhet til lengden på

lavkonjunkturen internasjonal økonomi er inne i. Spesielt stor usikkerhet knytter det seg til i hvor stor grad problemene innenfor bank- og finanssektoren vil påvirke utviklingen i realøkonomien. En fortsatt svak utvikling internasjonalt vil bety at utviklingen i norsk økonomi også blir svak.

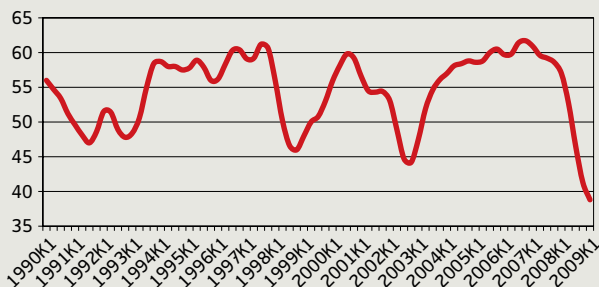
Sysselsettingen går ned

Konjunkturbarometeret til SSB fra 1. kvartal viser økt pessimisme innen industrien. De to foregående kvartalene viste rekordstore fall i bedriftenes forventninger, og barometeret signaliserer at produksjonsnedgangen vil være kraftig også i den nærmeste tiden. De dystre utsiktene i industrien bekreftes av ordrestatistikken som viser at nedgangen i ordretilgangen til industrien tiltok i 4.kvartal i fjor og 1.kvartal i år.

I løpet av det siste halvannet året har antallet ledige stillinger blitt betydelig redusert, og NAVs ytre etat melder om pessimistiske utsikter framover. NAVs årlige bedriftsundersøkelse viser den sterkeste tilbakegangen i sysselsettingsforventningene siden målingene startet i 1996. I forhold til fjorårets undersøkelse er mangelen på arbeidskraft halvert og framtidsutsiktene er nå på nivå med lavkonjunkturen i 2003. 13 prosent av virksomhetene oppgir at de forventer å nedbemanne det kommende året, mens 23 prosent venter økt bemanning. Nettoøkningen er dermed på 10 prosent, noe som er en nedgang på 19 prosentpoeng fra fjorårets nivå. Det er særlig bygge- og anleggsnæringen og industrien som melder om tilbakegang. Et lavt sysselsettingsbehov innenfor industrien bekreftes av SSBs konjunkturbarometer.

Figur 8:

Bedriftenes generelle bedømmelse av utsiktene for kommende kvartal*. 1. kvartal 1990-1. kvartal 2009.

* Verdier under 50 indikerer at det er flere bedrifter som forventer nedgang enn oppgang.

KILDE: SSB

Som en følge av nedgangen internasjonalt, er vekstutsiktene for den eksportorienterte delen av norsk økonomi lave. I bygge- og anleggsnæringen er det foreløpig få tegn til at aktivitetsnedgangen vil snu, og nedgangen i disse to næringene vil også ha ringvirkninger for andre næringer.

Utviklingen i olje- og gassnæringen har stor betydning for norsk økonomi. Etter at oljeprisen var oppe i over 140 dollar for omtrent et år siden, kom det et betydelig prisfall i kjølvannet av finanskrisen i fjor høst. Etter å ha ligget på rundt 40 dollar fatet, ser oljeprisen nå ut til å ha tatt seg noe opp. Oljeinvesteringstiltakene for første kvartal viste en klar tilbakegang i det anslåtte investeringsnivået for 2009 sammenlignet med anslagene som ble gitt i 4. kvartal. Vanligvis bruker det planlagte investeringsnivået å øke klart fra fjorårets siste kvartal til årets første. Et oljeprisnivå som er betraktelig lavere enn hva som har vært tilfelle de senere årene, vil isolert sett medføre at aktivitetsnivået vil kunne bli lavere innenfor denne delen av norsk økonomi. Vi har i våre prognoser forutsatt at olje- og gassinvesteringene vil flate ut i 2009 for etter hvert å falle noe i 2010.

Myndighetene både i Norge og utlandet har tatt i bruk kraftige finans- og pengepolitiske virkemidler. En del av disse virkemidlene innebærer økt offentlige etterspørsel som vil bidra til høyere aktivitetsnivå i økonomien. Dette vil ventelig etter hvert bidra til å dempe nedgangen i sysselsettingen.

Etter rekordhøy sysselsettingsvekst de siste par årene venter vi at sysselsettingen i tiden framover vil falle. I 2008 var det i gjennomsnitt 76 000 flere sysselsatte enn i 2007, noe som hovedsakelig skyldtes en sterk vekst mot slutten av 2007 og i begynnelsen av 2008. Det siste året har sysselsettingsveksten stoppet opp, og vi anslår nå at sysselsettingen vil gå ned i tiden framover. I 2009 og 2010 venter NAV at sysselsettingen vil gå ned med henholdsvis 25 000 og 45 000 personer.

Flere trekker seg ut av arbeidsstyrken

Befolkningen i yrkesaktiv alder vil vokse i årene framover. Ifølge SSBs befolkningsframskrivninger, vil veksten i befolkningen mellom 16 og 74 år være på litt over en prosent i 2009 og 2010. Det er særlig i de yngste og eldste aldersgruppene at befolkningsveksten vil være sterk, mens gruppen mellom 30-39 ser ut til å få en liten nedgang. Kullene som nå blir 67 år er også større enn de har vært de siste årene, noe som i seg selv vil gjøre at antallet som går av med pensjon og dermed trekker seg ut av arbeidsstyrken vil være høyere. I motsatt retning trekker endringer i pensjonsreglene som gjør det mulig for 67- og 68-åringene å arbeide uten avkorting i pensjonen.

Ifølge tall fra Samordna opptak, har det vært en sterk økning i antallet søknader til høyere utdanning. Tidligere erfaringer viser at mange unge trekker seg ut av arbeids-

styrken, eller utsetter sin inntreden på arbeidsmarkedet når jobbmulighetene blir dårligere. I perioder hvor det er vanskelig å få jobb, vil flere velge å studere og færre vil kunne kombinere arbeid og studier. Denne utviklingen forventer NAV at vi vil se også i 2009 og 2010.

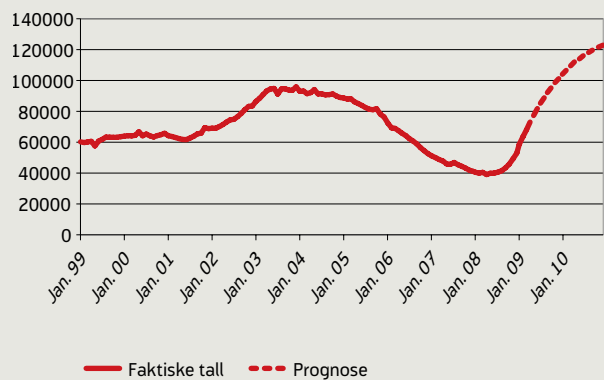
Det er nå klare tegn til at veksten i antallet arbeidsinnvandrere har stoppet opp. Den sterke etterspørselen etter arbeidskraft i norsk økonomi avtok sterkt gjennom fjoråret og dette ventes å føre til at tilstrømmingen av arbeidsinnvandrere vil reduseres ytterligere. I prognosene legger vi til grunn at arbeidsinnvandrere som mister jobben og som ikke har rett på ledighetstrygd vil velge å returnere til hjemlandet hvis de ikke får nytt arbeid

NAV forventer at flere eldre vil velge å gå av med tidligpensjon og at flere yngre vil trekke seg ut av arbeidsmarkedet i tiden framover. I 2009 ventes arbeidsstyrken å øke med 12 000, mens i 2010 antar NAV at det vil bli en nedgang på 11 000 personer.

115 000 ledige i 2010

I de siste månedene har ledigheten steget svært raskt, og i forhold til fjoråret er ledigheten 88 prosent høyere enn i samme måned i fjor. Etterspørselen etter arbeidskraft har gått sterkt tilbake, og i våre anslag antar vi at den vil være lav også i 2009 og 2010. Vi venter at den sterke veksten i antallet ledige vil fortsette i omtrent samme tempo i noen måneder til, før den etter hvert vil avta gradvis mot slutten

Figur 9:
Faktisk utvikling og prognoser for den registrerte ledigheten. Faktiske tall for perioden januar 1999 - april 2009. Prognoser for perioden mai 2009 - desember 2010.

KILDE: NAV

av inneværende år og gjennom neste år. I gjennomsnitt for 2009 og 2010 anslår vi at den registrerte ledigheten vil bli på henholdsvis 80 000 og 115 000, noe som tilsvarer 3,1 og 4,4 prosent av arbeidsstyrken. Våre prognoser innebærer at det vil være om lag 105 000 ledige ved årsskiftet, og om lag 125 000 på det høyeste i 2010.

Tabell 1:

NAVs vurdering av gjennomsnittlige antall arbeidsledige i 2009 og 2010. Faktiske tall for 2008.

	2008	2009	2010
Registrerte arbeidsledige(personer)	42570	80000	115000
Registrerte helt arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken	1,7 %	3,1 %	4,4 %
Arbeidsledige, AKU i prosent av arbeidsstyrken	2,6 %	4,0 %	5,4 %

Tabell 2:

Endringer i arbeidsstyrke, sysselsetting og arbeidsledige fra året før.

	2008	2009	2010
Arbeidsstyrke (AKU)	80000	12000	-10000
Sysselsetting (AKU)	76000	-25000	-45000
AKU arbeidsledige	4000	37000	35000
Registrerte helt arbeidsledige	-3500	37000	35000